

Magdalena Belof, 2013, *Teoria a praktyka planowania regionalnego. Doświadczenia polskie w planowaniu przestrzennym po 1998 r.*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 234 s.

Problemy wiążące się z rozwojem społeczno-ekonomicznym i zagospodarowaniem przestrzennym w skali regionalnej, zwłaszcza po 1990 r., jak dotychczas nie zostały rozwiązane, a dysproporcje w tym zakresie zarówno w obrębie poszczególnych regionów, jak i pomiędzy nimi nawet się pogłębiły. Jest wiele tego przyczyn (ekonomiczne, społeczne, polityczne itp.). Nie spełniło również swojego zadania planowanie przestrzenne, które przecież bardzo mocno operuje nie tylko w przestrzeni fizyczno-geograficznej, ale także przede wszystkim w przestrzeni społeczno-ekonomicznej. Wydaje się, że kryzys planowania regionalnego po okresie transformacji systemowej w kraju jeszcze nie minął, a jego pozycja w systemie planowania została ograniczona. Autorka recenzowanej pracy, pisząc o kondycji planowania, jeden z rozdziałów tytułuje nawet następująco: „Czy planowanie przestrzenne w regionach umarło?”. Mając na uwadze liczne dylematy na temat miejsca, roli oraz zadań planowania przestrzennego, stawia sobie za główny cel pracy

(...) próbę całościowego spojrzenia na obecną praktykę planowania przestrzennego na poziomie regionalnym w Polsce w okresie od 1998 r. do dzisiaj, oraz jej ocenę z punktu widzenia teorii planowania. Celem dodatkowym jest próba wskazania pól i kierunków, w których obecnie rozwija się i prawdopodobnie w najbliższej przyszłości będzie się rozwijać ponadlokalne planowanie przestrzenne.

Problematyka zawarta w opracowaniu dotyczy nie tylko strony praktycznej samego planowania przestrzennego, ale także obejmuje silnie rozbudowaną warstwę teoretyczną samej dyscypliny (teorii planowania), jak również rozważania na temat tożsamości dyscypliny i jej głównych aktorów (planistów). Stawia więc nie tylko pytania o to, czym jest dziś planowanie, jaki powinien być i jaki jest jego zakres, ale i kim jest planista i jaką ma do spełnienia rolę.

Posiadając bardzo duże doświadczenie praktyczne w planowaniu przestrzennym, zwłaszcza na poziomie regionalnym, udokumentowane wieloma sukcesami, oraz doświadczenie dydaktyczne na uczelni (wykłady na kierunku gospodarka przestrzenna na Politechnice Wrocławskiej), jest osobą szczególnie kompetentną do napisania takiej monografii.

Recenzowana książka jest dziełem ambitnym, którego przygotowanie wymagało wielu starań, wiedzy i dużego nakładu pracy. Obejmuje 234 strony tekstu, wzbogaconego 20 rycinami i 9 tabelami, oraz ponad 250 pozycji cytowanej literatury i materiałów źródłowych.

Praca ma bardzo przejrzysty układ. Składa się z trzech części poprzedzonych wstępem i zakończeniem. W części wstępnej Autorka przedstawiła zarys problematyki badawczej, cele i zakres pracy oraz omówiła stan badań. Część I można określić jako teoretyczną. Obejmuje ona cztery rozdziały, które są poświęcone głównie teorii i koncepcjom planowania. Rozważania na ten temat Autorka rozpoczyna od pytania, czym zajmuje się teoria planowania oraz jaka jest jej pozycja w programach nauczania z zakresu planowania w wybranych krajach zachodnich i w Polsce. Autorka konstatuje, że w Polsce, podobnie jak i w wielu innych krajach, w nauczaniu teorii planowania dominuje podejście urbanistyczno-projektowe, natomiast postrzeganie jej jako domeny społecznej jest jeszcze bardzo słabe. W rozdziale II przedstawia genezę i ewolucję teorii planowania: od Saint-Simona (koniec XVIII w.) aż po dzień dzisiejszy. Przy omówieniu rozwoju teorii planowania sporo miejsca poświęca roli geografii – nauki, która dostarcza wszelkich informacji zarówno o przestrzeni geograficznej, jak i antropogenicznej, co nie zawsze jest doceniane w literaturze przedmiotu. W celu lepszego zrozumienia roli planowania w sferze społeczno-gospodarczej w rozdziale III dokonuje przeglądu różnych koncepcji planowania, wykorzystując mało znaną, a jedną z najważniejszych pozycji literatury z zakresu teorii planowania: *Planning in the Public Domain: From Knowledge to Action* J. Friedmanna (1987). Lektura obu (II i III) rozdziałów, które powstały w dużej mierze w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu, przekonuje o dużej erudycji Autorki.

Bardzo interesującym uzupełnieniem teorii planowania są rozważania na temat tożsamości planowania i samego planisty, zwłaszcza w okresie złej kondycji tej dyscypliny. Dyskusje na ten temat toczą się od bardzo dawna i chyba nigdy się nie zakończą. Czy to dobrze, czy źle? Uważam, że dobrze, gdyż każda kolejna dyskusja toczona na ten temat wzbogaca samą treść dyskusji, co jest powodem kształtowania się różnych doktryn, prądów, kierunków w planowaniu, poglądów na temat jego miejsca, roli i zadań w otaczającej rzeczywistości. Temu zagadnieniu poświęcony jest właśnie rozdział IV, w którym Autorka przedstawia jako praktyk i naukowiec swój punkt widzenia.

Część II pracy, najogólniej mówiąc, dotyczy planowania przestrzennego w skali regionalnej. Ujęcie takie wymaga na wstępie rozstrzygnięcia niełatwej kwestii samej definicji planowania przestrzennego i pojęcia regionu oraz wiążących się z nimi pojęć rozwoju przestrzennego i polityki przestrzennej. Znakomity urbanista i geograf, prof. K. Dzięwoński, wobec bardzo dużej ilości definicji wydzielił trzy kategorie regionów: region jako narzędzie badania (np. region statystyczny), region jako przedmiot poznania (badany region, np. Dolny Śląsk) i region jako narzędzie działania (region administracyjny, planistyczny). W planowaniu przestrzennym mamy do czynienia z każdym typem regionu. Wobec wspomnianej wielości definicji i bogatej literatury na ten temat bardzo dobrze, że Autorka nie cytowała całej litanii definicji, a ograniczyła się do ujęć bardzo syntetycznych, potrzebnych na użytek swojej pracy (rozdział V).

Wobec dynamicznie rozwijających się procesów społeczno-ekonomicznych i politycznych, zarówno wewnątrz kraju, jak i w skali globalnej, zmieniają się uwarunkowania planowania przestrzennego, zwłaszcza na poziomie regional-

nym. Planowanie to wobec powyższych procesów musi szukać nowej formuły, nowych koncepcji i modeli oraz – jak pisze Autorka – musi wpisać się w gąszcz tych koncepcji i poszukiwać w nich swojego uzasadnienia. Różnorodność koncepcji rozwoju regionalnego sprawia, że zadanie planowania przestrzennego z punktu widzenia jego roli koordynacyjnej bardzo się skomplikowało i nie ułatwia planowania zintegrowanego. Dotyczy to zwłaszcza polskiego systemu planowania, który znacznie „ucierpiał” na początku okresu transformacji systemu społeczno-ekonomicznego i politycznego w kraju na początku lat 90. Autorka, podobnie jak inni specjaliści, opowiada się słusznie za integracją planowania przestrzennego z planowaniem społeczno-gospodarczym. Dlatego intencją kolejnego rozdziału (VI) jest silne zaakcentowanie współczesnych wyzwań planowania przestrzennego oraz przedstawienie głównych koncepcji, na podstawie praktyki planowania przestrzennego i głównych kierunków myśli europejskiej w tym zakresie.

W części III Autorka analizuje podstawowe kwestie regionalnego planowania przestrzennego w kraju, dając syntetyczny opis historii planowania przestrzennego w Polsce, jego uwarunkowań instytucjonalnych i prawnych, przedstawia cele i uwarunkowania planowania przestrzennego w województwie oraz organizację prac planistycznych (rozdział VII). W opisie znalazło się także miejsce na specyficzny typ regionów, jakimi są euroregiony, które co prawda nie pozostają w „hierarchicznym” systemie planowania przestrzennego, to jednak można je uznać za poziom quasi-regionalny, dla którego tworzy się plany przestrzenne. Bardzo interesujące są rozważania zawarte w rozdziale VIII, w którym Autorka omawia kondycję planowania przestrzennego, przyczyny kryzysu oraz jego negatywne skutki. Bardzo interesujące są również analiza i dobór przykładów planów przestrzennych, nie tylko tych obligatoryjnych (PZPW), ale i nieobligatoryjnych, których wykonanie w dużej mierze zależy od aktywności organów samorządowych w województwach, a odnoszących się do planowania określonych sfer problemowych, obszarów funkcjonalnych, planowania transgranicznego, międzyregionalnego i międzynarodowego. Do najbardziej aktywnych województw w tym zakresie należy województwo dolnośląskie, stąd wiele przykładów Autorka zaczerpnęła z tego województwa i – co należy podkreślić – również dlatego, że jako praktyk miała swój duży wkład w ich powstanie.

Całość opracowania kończy podsumowanie, w którym Magdalena Belof daje odpowiedź na pytanie postawione na początku pracy, a dotyczące kryzysu planowania przestrzennego. Ale poza postawieniem diagnozy złej kondycji planowania przestrzennego idzie dalej i w swoich interesujących uwagach opisuje właściwą terapię planowania przestrzennego w Polsce.

Ten krótki zarys problematyki podjętej w recenzowanej pracy pozwala stwierdzić, że porusza ona zagadnienia istotne zarówno w aspektach poznawczych, jak i aplikacyjnych. Praca zawiera bardzo bogaty, a równocześnie w wielu miejscach syntetycznie przedstawiony materiał faktograficzny, a ponadto wyniki interesujących przemysłów. Świadczy to o bardzo dobrym rozpoznaniu przez Autorkę problematyki planowania przestrzennego. Praca jest niewątpliwie ważnym wkładem do naszej wiedzy o współczesnych problemach planowania przestrzennego,

wzbogacającym naukowe podstawy tej dyscypliny. Problematyka opracowania jest również bardzo aktualna. Wobec pogarszającego się stanu naszej przestrzeni, zwiększającego się chaosu i konfliktów przestrzennych, ułomności regulacji prawnych z zakresu planowania i zagospodarowania przestrzennego, czy też wobec nowych projektów prawa budowlanego tego typu opracowania spełniają również ważną rolę społeczno-edukacyjną.

Dokonując oceny pracy, chciałbym podkreślić, że jest to bardzo interesujące studium z zakresu planowania przestrzennego. Badania przeprowadzone zostały konsekwentnie według przyjętego schematu analizy, dlatego też struktura rozprawy jest logiczna i wyczerpuje najważniejsze kwestie związane z planowaniem przestrzennym na poziomie wojewódzkim. Recenzowaną pracę oceniam bardzo wysoko i jednocześnie jestem przekonany, iż będzie to publikacja poczytna, znajdzie ona bowiem czytelników wśród naukowców i studentów różnych dziedzin, dla których ta problematyka jest podstawowym zagadnieniem badawczym (planistów przestrzennych, urbanistów, geografów, ekonomistów, studiujących gospodarkę przestrzenną, planowanie przestrzenne, zarządzanie, politykę regionalną i in.). Z pewnością sięgnie po nią również wielu praktyków zajmujących się planowaniem przestrzennym zawodowo.

Stanisław Ciok